

CO JE VNITŘNÍ MOTIVACE A JAK JI LZE POSÍLIT ČI OHROZIT

Marie Zimmermannová

Účinnost doprovázení mladých lidí ve víře tak, aby z vlastní vůle přijali aktivní účast na uskutečňování poslání církve, je do značné míry ovlivněna tím, s jakým stylem křesťanské výchovy se dítě setkává od malička. Užívání nevhodných výchovných prostředků může značně uškodit vztahu člověka k Bohu a k církvi. Tento příspěvek chce upozornit na jeden velmi rizikový prostředek výchovy, kterým je soutěž a její doprovodné projevy jako pobídky formou odměn či „prázdné“ pochvaly. Jejich negativní vliv se projevuje spíše po delším čase a vede k potlačování či ztrátě vnitřní motivace člověka.

Východiskem tohoto příspěvku jsou přednášky PhDr. Jany Nováčkové, CSc. a zvláště její článek *Rizika soutěží ve škole*.¹ Uvedené poznatky dáváme do souvislosti s učením církve a jejími zkušenostmi v křesťanské výchově.

Vnitřní motivace

Německý kněz, katechetik a zkušený vychovatel Klemens Tillmann popsal ve své práci *Dobry začátek*² mnoho příkladů přirozené meditace dětí. Připomeňme si jeden z nich:

„Jednou jsem došel s osmiletým děvčátkem po delší procházce do zahradní restaurace, která byla položena blízko jezera. Dítě si nechtělo sednout ke stolu, šlo k malé zídce kolmo nad vodou, sedlo si na ni a dívalo se dolů asi čtvrt hodiny nebo déle. Dívalo se a pozorovalo a nedalo se odloudit ani nabídkou jablečné šťávy. Co zde vidělo? Dítě se dívalo na hru vln, vnímalo množství tvarů, ve kterých se vlny přibližovaly, narážely na zeď a opět odplovaly, aby se spojily s novými. Ještě více; prožívalo vodu, jezero; muselo se touto novou skutečností vody a jezera nasytit. Mělo původní zdravou duchovní potřebu skoncovat nejdřív s jednou věcí, nenosit v sobě nic ještě plně nepochopeného, a pak se obrátit k nabízené dobrotě. **Tato duchovní potřeba byla u tohoto nezkaženého a dobře vedeného dítěte silnější než lákadlo mé nabídky.**“

Zmíněná duchovní potřeba dítěte má v přirozené rovině ekvivalent ve vnitřní motivaci, jak ji chápou psychologové. J. Nováčková uvádí:

„Z vnitřní motivace děláme to, co sami chceme, co nás zajímá, co nás baví. Z vnitřní motivace však také děláme věci, které nejsou příliš zajímavé nebo příjemné, jako je např. udržování pořádku, dodržení slibu apod. Jsou to činnosti (chování), o nichž jsme přesvědčeni, že jsou potřebné a správné, a uděláme je, i když nebude na blízku nikdo, kdo by o tom věděl nebo na nás ‚dohlížel‘.“

Jakou roli hraje vnitřní motivace v duchovním životě člověka a v jeho schopnosti přijmout aktivní podíl na poslání církve? Či jinými slovy: co motivuje člověka žít křesťanským životem? Upřesněme si nejprve, co je tím míněno: Zatímco v nedávných dobách byl v křesťanské výchově kladen důraz na život podle příkázání Božích i církevních, **dnes jde o víru samu**. Věřit Bohu a navázat s ním osobní vztah není záležitostí plnění příkázání, ale jde o „setkání s Osobou, která otevírá před životem člověka nový obzor a dává mu rozhodující zaměření“, jak vyjádřil papež Benedikt XVI. ve své první encyklice (*Deus caritas est*, čl. 1; 2005). Víra je odpovědí lásky na poznanou a přijatou lásku Boží. Je aktem Ducha svatého, kterému dává člověk ve svém srdci prostor. Úkolem křesťanského vychovatele je pomoci člověku otevřít se Boží lásce. Jeho jednání pak bude vycházet z této

přijaté lásky, která má jen těžko představitelnou sílu a plní roli silné vnitřní motivace. Benedikt XVI. formuluje tuto skutečnost následovně:

„Láska (caritas) v pravdě, kterou Ježíš Kristus dosvědčil svým pozemským životem a zejména svou smrtí a vzkříšením, je hlavní hnací silou pravého rozvoje každé lidské osoby i celého lidstva. Láska – «caritas» – je mimořádná síla, která podněcuje lidi, aby se odvážně a velkodušně zasazovali o spravedlnost a pokoj. Je to síla, která má svůj původ v Bohu, věčné Lásce a absolutní Pravdě. Každý nalézá své dobro přijetím plánu, který s ním Bůh má, aby jej v plnosti realizoval. V tomto plánu totiž nachází svou pravdu a přijetím takovéto pravdy se stává svobodným (srov. Jan 8,22). (...) **Všichni lidé vnímají vnitřní podnět k lásce autenticky**: láska a pravda je nikdy úplně neopouštějí, protože **jsou povoláním, které Bůh vložil každému člověku do srdce i mysli**. Ježíš Kristus očisťuje a osvobozuje snahu po lásce a pravdě od našich lidských ubohostí a v plnosti nám zjevuje iniciativu lásky a plán pravého života, který pro nás Bůh připravil. V Kristu se *láska v pravdě* stává Tváří jeho Osoby a povoláním pro nás, abychom milovali své bratry v pravdě jeho plánu.“ (*Caritas in veritate*, čl. 1; 2009).

Co vnitřní motivaci posiluje

V přirozené rovině platí, že pro udržení vnitřní motivace jsou nutné tři podmínky známé jako „3 S“: smysluplnost, spolupráce a svobodná volba. Při přípravě vyučovacích hodin a katechezí je proto vhodné uvědomit si:

- jak budeme účastníky motivovat, aby poznali vztah mezi svým životem a tématem hodiny či setkání (SMYSLUPLNOST);
- kdy a jak jim dáme prostor buď ke spolupráci s katechetou, nebo mezi sebou; jak zpracujeme a prezentujeme výsledky jejich práce (SPOLUPRÁCE);
- v čem jim poskytneme svobodu a jak ji budeme respektovat (svobodu vyjádřit svůj názor a obhájit jej; umění hledání společného výsledku apod. – SVOBODNÁ VOLBA).

Jak mohou vnitřní motivaci ohrozit soutěže a odměny

Mezi pedagogy i katechety je rozšířen názor, že soutěže děti „baví“ a odměny je stimulují k zájmu a přinášejí jim radost. Většina vychovatelů nevidí v soutěžích ani v odměnách žádné větší ohrožení. J. Nováčková uvádí, že nedobré důsledky soutěží se připouštějí spíše v bezprostředních projevech: v emocionální oblasti (stres pro některé děti) a v sociální oblasti (někdy hádky, obviňování členů družstva za prohru, podvody). Učitelé pak řeší tyto dopady, ale o soutěžích jako takových příliš nepochybují. Negativní jevy, které se dostávají za delší čas, je těžké vnímat jako důsledek používání soutěží. Jde např. o pokles zájmu o činnost, které nejsou odměňované; problematické vztahy ve skupině; zvýšení agresivity; potíže s pokusy o kooperativní výuku a v katechezi o ztišení dětí a přemýšlení.

Někteří vychovatelé se domnívají, že soutěže lépe připravují děti na život. J. Nováčková upozorňuje, že existuje rozdíl mezi **soutěží a konkurzem**:

„Slovem soutěž budeme označovat **situaci ‚nedostatku‘** (navozeného uměle), kde dva či více jedinců nebo skupin usiluje o tentýž cíl, ale dosáhnout ho mohou jen někteří. Jejich ‚osudy‘ jsou svázány tak, že výhra jednoho znamená prohru druhého či ostatních (například sportovní utkání), nebo alespoň snižuje jejich šance. **Vítězství zde přichází jako sestavení pořadí v dané skupině soutěžících bez ohledu na výkony jiných jinde. Prospěch z vítězství má jen vítěz. Cíl soutěže je jen v ní samé, dále nenásleduje nic (leďa další soutěž).“**

Oproti tomu v **konkurzu** jsou dána určitá **kritéria**, která je třeba splnit. Pokud splněna nejsou, nemusí být cena udělena. Dalším odlišujícím prvkem konkurzu je, že pro toho, kdo **nejlépe splnil kritéria, začíná práce** ve prospěch věci či skupiny. Takto pojatý konkurz se může uplatnit i v přípravě biřmovanců, kteří se společně rozhodnou pro realizaci např. sociálního projektu, kde je třeba rozdělit role: vedoucí týmu, asistent apod. Podobně při organizaci misijní neděle a dalších projektů, do kterých lze zapojit i mladší děti.

Rizika soutěží jsou podle J. Nováčkové skryta především v jejich **dlouhodobých důsledcích**. Soutěže totiž:

1. **Vytvářejí návyk na vnější motivaci k výkonu.** Odnaučují děti dělat věci kvůli nim samotným, ale učí je, že jedině důležité je zvítězit, nikoliv dělat věci, jak můžeme nejlépe.
2. **Učí děti odvozovat pocit vlastní hodnoty hlavně od výkonu,** od toho, zda podají lepší či horší výkon než druhí.
3. **Budují specifické postoje k druhým lidem** – učí je vidět jako soupeře a překážky svého úspěchu, nikoliv jako možné spolupracovníky při vytváření něčeho pozitivního a smysluplného.
4. Jsou velkou **překážkou** pro osvojení **dovedností potřebných ke spolupráci.**
5. Tím, že jsou příležitostí k podvodům a podrazům, **ohrožují morální vývoj dětí.**
6. Ze své podstaty **zvyšují agresivitu** a tím zasahují do vztahů, do klimatu třídy.

Podrobnější rozvedení jednotlivých bodů najdete ve výchozím článku (viz pozn. 1). Všechna uvedená rizika se týkají i duchovního života dítěte. Můžeme vyslovit i domněnku, že nevhodné prostředky náboženské výchovy mají podíl na současné pastorační situaci v mnohých farnostech. Jde například o neochotu věřících podílet se na životě farnosti. Svoji roli hrají obavy z názoru druhých lidí, z nedostatečnosti vlastních schopností, nezkušenost ze spolupráce v týmu, opouštění praxe svátosti smíření, vzdálenost křesťanských společenství od ideálu společenství bratří a sester v Kristu apod. V každé farnosti se tyto aspekty projevují v různé míře a jsou i takové, v nichž převládá atmosféra ochoty ke vzájemné spolupráci a sdílení.

Co nabídnout místo odměn a soutěží

Děti potřebují ukázat, co umějí. Lze k tomu dát prostor např. formou přehledky, nástěnky apod. Děti se učí ocenit práci svých vrstevníků; porovnáváním svého výkonu a výsledků druhých se učí poznávat, co je možné udělat jinak či lépe. Posílujeme jejich sebeúctu (ne povyšování se). U soutěživých her se zamýšlíme nad tím, jak proměnit soutěživá pravidla na kooperativní. Např. vytvoříme pravidlo, na základě kterého se mohou děti, které „vypadnou“ ze hry, zase zařadit zpět.

Rozlišujeme mezi soutěží a konkurzem, preferujeme spolupráci a rozdělení odpovědnosti. Poskytujeme dětem věcnou zpětnou vazbu slovním oceněním toho, co vykonaly, namísto nicneříkajících „pochval“ (např. „ty jsi šikovný“). Děti stojí o to, aby se dospělí zajímali o jejich práci, ale brzy rozeznají, zda ocenění, kterého se jim dostává, je myšleno vážně. Připravujeme programy, které obsahují a respektují výše uvedená „3S“. Máme na mysli, že chceme děti a mladé lidi motivovat k celoživotnímu vzdělávání.

V oblasti víry mohou soutěže různých znalostí navodit dojem, že někteří už všechno „znají“. Dětem je však třeba zprostředkovat zkušenost, že poznání Boha a jeho stvoření se nemůže nikdy vyčerpat, protože On nás přesahuje. Kdyby stačilo naučit se katechismovým poučkám, pak by nemělo smysl pěstovat teologii (což si dnes mnozí myslí); ale také by nemělo smysl, aby Zjevení Boží neustále pokračovalo i v naší době. Pro zacílení výchovného a sebevýchovného programu v katechezi najdeme inspiraci např. v posledním článku již zmíněné encykliky:

„Rozvoj potřebuje křesťany s rukama vztaženými k Bohu v prosebném gestu modlitby, křesťany vedené vědomím, že plná láska k pravdě, *caritas in veritate*, z níž vychází autentický rozvoj, není vytvořen námi, ale je nám darován. (...) Rozvoj v sobě zahrnuje pozornost k duchovnímu životu, seriózní ohled na zkušenosti s důvěrou v Boha, s duchovním bratrstvím v Kristu, s vírou v božskou Prozřetelnost a Milosrdenství, lásku a odpuštění, se zřeknutím se sebe sama, s přijetím bližního, spravedlností a pokojem. To vše je nezbytné pro transformaci ‚srdcí z kame-ne‘ na ‚srdce z masa‘ (Ez 36,26), aby se život na zemi stával ‚božským‘ a tím hodnějším člověka.“

Benedikt XVI. dále odkazuje na *Otče náš* – modlitbu, která se má stát nejen prosbou, ale též oslavou Boží. Budou-li lidé žít podle toho, o co prosí, pak nebude nikomu na zemi chybět chléb, porozumění, velkodušnost vůči dlužníkům, ani nebudou příliš vystavováni zkoušce a budou vysvobozeni od zlého, uvádí papež (srov. Mt 6,9–13).

Doporučená literatura:

NOVÁČKOVÁ, J. *Mýty ve vzdělávání*. 3. akt. vyd., Kroměříž: Spirála, 2006.
KOPŘIVA, P. NOVÁČKOVÁ, J., NEVOLOVÁ, D. KOPŘIVOVÁ, T. *Respektovat a být respektován*. 2. vyd. Kroměříž: Spirála, 2005.

Poznámky:

- 1 NOVÁČKOVÁ, Jana. *Rizika soutěží ve škole*, in Možnosti a meze ovlivňování rizikového chování ve školách. Sborník, 2007. Celý článek je dostupný na <http://www.zkola.cz/zkeu/rodiceaverejnost/vzdelavaniprodospele/respektovat/clanky/26694.aspx>. Autorka je členkou Společnosti pro mozkově kompatibilní vzdělávání.
- 2 Vyšlo v samizdatu; uveřejněno na www.cestykatecheze.cz v rubrice „Ke stažení“ ve složce „1004-16 Výchova dětí ke slavení liturgie“.

Summary: What is the internal motivation and how it can strengthen or undermine

Our company is competitive perhaps in all the areas that a person will come to mind. Children are taught from childhood to compete in the school and this trend has affected the teaching of religion, catechesis of children or other pastoral activities for children and youth. Competition, however, have long-term negative effect on the suppression of internal motivation for good. It is necessary to replace the procedures that will correspond to God's plan and the realization of God's Kingdom.